

JEZIK NAŠIH HUTBI

aziz KADRIBEGOVIĆ

Prema učenju moderne lingvistike, jezik je kod, tj. utvrđeni i normirani sistem znakova, koji je izgradila i usvojila jedna jezička zajednica i koji postoji u svijesti svakog njenog člana, regulirajući njegov konkretni govorni akt normama što vrijede za cijelu tu zajednicu. Međutim, jezik se kao kod konkretno realizira u samom govornom aktu, koji - jer je izraz individue i njenih vlastitih životnih potreba - uvijek ima individualan karakter i predstavlja živu, u velikoj mjeri slobodnu i po mnogo čemu kreativnu riječ pojedinca, čin njegove volje i njegovog duha. Po Kur'anu, a.š., kao što je poznato, Allah, dž.š. je Adema, a.s. poučio imenima svih stvari, dakle, odlikovao i uzvisio čovjeka sposobnošću saznanja i imenovanja u jeziku i pomoću jezika, onim odlikama koje nisu bile date ni melecima.

Nas u ovom slučaju prvenstveno zanima "živa ljudska riječ" ostvarena u hutbi, integralnom dijelu džumanskog farza, odnosno sedmičnom obraćanju hatiba u onim prostorima gdje se klanja džuma-namaz.

Kakve su nam hutbe promatrane sa jezičkog aspekta? Koliko se misao, ideja, sadržaj hutbe adekvatno realizira u mediju jezika, odnosno koliko se njegovim posredstvom adekvatno prenosi od pošiljaoca do primaoca poruke?

Prije pokušaja bilo kakvog odgovora na ova pitanja, treba reći da je on u najužem sudjelovanju sa značajem toga čina. Kada je, naime, pronađena televizija (i nešto ranije radiotalasi, odnosno telefon), tada su teoretičari masovnih komunikacija počeli intenzivnije govoriti o značaju medija i poruke (medij je poruka, kako kaže Maršal Mekluan) ukazujući kako svijet postaje globalno selo, tj. ostvaruje se mogućnost da svi ljudi u isto vrijeme budu povezani istom televizijskom slikom. Međutim, čin hutbe je još prije 14 vijekova bio preteča jednog takvog koncepta, bar u rudimentarnom obliku i na onim prostorima gdje se ostvarivala islamska država, odnosno gdje su živjeli muslimani. Jer oni su bili, odnosno trebali biti, manje ili više svjesni da se svakog petka u različitim krajevima svijeta na džuma-namazu drži hutba, dakle odašilje poruka, i taj čin slične ili identične govorne poruke u isto vrijeme, čak i bez obzira na razlike vremenskih zona, ne samo što je bio jedinstven u povijesti, već je djelovao sasvim globalistički i u jednom višem smislu ujedinjujuće univerzalistički. Naime, svijest o tome da širom zemljine kugle naša braća, prijatelji, istomišljenici, čine isto što i mi, tj. prisustvuju jednom te istom događanju, bez obzira što se i ne znaju sve njegove potankosti, djeluje na psihološkom planu integristički uz

sve materijalne prepreke i nemogućnost direktne komunikacije. Taj čin, taj događaj, zapravo misao i spoznaja njega i o njemu nas (muslimane) jednostavno dodatno ujedinjuje, ili se mi ujedinjujemo u njemu, u njegovom okrilju, što je još jedno u nizu praktičnih, konkretnih veza članova ummeta.

Naravno, to je samo jedan od aspekata hutbe, iz kojeg izvire brojni rukavci kako savremenog tako povijesno praktičnog značenja, koji ukazuju na skoro neiscrpan potencijal mogućnosti.

Kako se on manifestira na području naše Islamske zajednice teško je govoriti iole egzaktno i utemeljeno iz mnogih razloga, ponajprije što se je o ovoj oblasti do sada malo ili nikako govorilo (i koliko ja znam ovo je prvi razgovor ove vrste otkako je uvedena hutba na našem jeziku) i što nije bila izložena stručnom sudu javnosti, što nisu vršena nikakva naučna mjerenja, nikakva sociološka, psihološka pa i teološka i druga propitivanja, ankete, intervjui i drugi naučni metodi sondaže javnog mnijenja, niti su, čini se, utvrđivani idejni ili ideološki parametri u pristupu njenoj materiji. Iz onoga što se, dakle, može dokučiti individualnim iskustvom, evidentno je da je to jedna voluntaristički organizirana oblast, što znači oblast bez stvarne organizacije i sistema, prepuštena najčešće inicijativama i naporima pojedinaca, hatiba, lica koja joj pristupaju na brojne načine i u skladu sa svojim intelektualno-obrazovnim profilom, govornim i interpretativnim mogućnostima i dr. Ono što je u svemu tome neka vrsta olakšavajuće okolnosti, jeste činjenica da medij hutbe svoje egzistencijalno i esencijalno uporište ima u islamu, iz koga se izvodi i čiji je integralni dio, pa je, na taj način, ideja islama ona široka misao ovojnica koja sve to drži na kakvom-takvom okupu, mada se sa sigurnošću ne može tvrditi da sve hutbe konstantno zadržavaju ni taj naznačeni najširi kontekst. Jer, prazan, neinventivan, nejasan govor, pun fraza i raznih verbalnih nepodopština u kome je lična, kreativna nota više mrtva nego živa, ne može, u suštinskom smislu, nositi čak ni atribut islamski, makar hutba, u formalnom smislu, zadovoljavala osnovne pretpostavke koje

budući hatib uči u toku svoga školovanja i koje konstantno ponavlja na svakom džuma-namazu.

Danas se samo na našim prostorima u nekoliko stotina džamija i mesdžida klanja džuma-namaz, odnosno drže hutbe. Šta to sve znači ili šta bi sve to trebalo značiti kad u isto vrijeme nekoliko stotina hatiba saopćava ili prenosi poruku auditoriju od stotinjak hiljada slušalaca nije potrebno posebno naglašavati, naravno pod uvjetom da poruke upućene na hutbi imaju smisao i snagu poruke koja pronalazi svoje mjesto u svijesti onoga kome je namijenjena.

Međutim, ono što mi danas imamo u ovoj oblasti, gledajući i sa jezičke i sa tematske strane, jedna je krajnje heterogena, šarena i neizbalansirana situacija čiji dijapazon obuhvata krajnosti: od onih mucavih, neinventivnih govora, koji su najčešće "pretakanje iz šupljeg u prazno", vječno ponavljanje verbalnih fraza, općih mjesta i stereotipnih obrazaca, bez obzira na vrijeme i mjesto, profil i karakter džemata, do onih suvislih hutbi koje su plod intenzivnog rada, pripremanja, promišljanja i sagledavanja situacije ili tematike o kojoj se govori. Nažalost, treba li reći, jer je ta činjenica manje-više svima poznata, ove prve su u daleko većem broju i one su, naravno uz određene uvjetovanosti, neka opća karakteristika stanja u ovoj oblasti, mada se ne može kazati da je to stanje konstantno i nepromjenjivo, niti se sve može definirati crno-bijelim odnosom, jer u toj heterogenoj skupini žive ljudske riječi ima znatnih pomjeranja, brojnih plima i oseka, gibanja i poremećaja, napredovanja i nazadovanja, zrijenja ili cementiranja postojećeg stanja. Svako od nas je, sigurno, bio u situaciji da i kod dobrog hatiba naiđe na hutbu koja nije na visini njegovog senzibiliteta, intelektualnog poimanja ili verbalne prezentacije, jer nije lahko svakog petka pripremiti hutbu koja će biti na neki način nova, svježija, aktuelna i zanimljiva i koja će potaknuti onoga ko je sluša na razmišljanje i opservacije, što je svakako razumljivo i ljudski. Ali nije razumljivo ako neko hutbi prilazi kao rutinskom otaljavanju posla, i to čini konstantno bez imalo preispitivanja i analize dosega

ili povratnog dojma njegovih riječi, odnosno njegove nazoviporuke, ne shvatajući ili ne želeći da shvati da on najčešće govori zidovima a ne džematlijama. A, mora se priznati, bili smo suočeni sa bezbroj situacija u kojima hatib dok polazi na mimber još uvijek nije siguran o čemu će zapravo govoriti, te govori što mu, u tom trenutku, padne na pamet, tako da džematlija osjeti svu njegovu nesigurnost i neuvjerljivost njegova kazivanja. Uz to, mnogi hatibi kada govore gledaju u džamijske stropove, visoko iznad džematlija, kao da se obraćaju nekim nevidljivim bićima a ne ljudima od krvi i mesa kojima i pogled mnogo znači! Kako je hutba individualni napor i pregnuće pojedinca, to čitav proseedu umnogome ovisi i od njegovog obrazovanja, njegovih intelektualnih predispozicija, razabiranja aktuelnih dešavanja u društvu i zajednici u kojoj djeluje, te posebno sposobnosti adaptacije, razumijevanja i prilagođavanja onim situacijama u kojima se nalaze oni kojima se upućuje poruka. Nažalost, i to je činjenica koja može biti apsolutno branjena, mali broj naših hatiba svoj intelektualni habitus promovira kroz usvajanje novih relevantnih znanja i činjenica o stvarnosti u kojoj živi, te razumljivo, džematlijama ne može ponuditi nikakve ozbiljnije sudove i komentare o aktuelnoj situaciji, ne može im niti sugerirati, niti ih educirati, niti na bilo koji način učiniti da oni iz džamije u psihološkom ili saznavnom smislu bar za nijansu izađu drugačiji nego što su u nju ušli. Rutinsko citiranje uglavnom poznatih i toliko puta prezentiranih ajeta ili hadisa, koji se još dodatno prepričaju ili interpretiraju na način kojim se obično stvarnost ne dotiče, kao da se živi u bezračnom prostoru, makar imaju formalno pokriće ne mogu biti stvarni nadomjestak za ono što bi kompletna poruka trebala sadržavati.

Naravno, svakome onome koji na bilo koji način promišlja o hutbi kao određenoj metodi saznavanja ili educiranja, pa u krajnjem i neke vrste oblikovanja svijesti džematlija, jasno je da ona ima i dosta ograničenja. Osnovno ograničenje jeste apsolutna heterogenost džemata u starosnom, obrazovnom, intelektualnom i svakom drugom smislu, pa je, sasvim sigurno, prava umješnost tako raznorodnoj skupini

podastrijeti takvu verbalnu platformu na kojoj će ili u kojoj će svako ili bar većina džematlija pronaći ono spasonosno uže (sa)znanja za koje se može bezrezervo uhvatiti. No, po mom skromnom mišljenju, hutba se ne smije pretvoriti u neku vrstu vjerske pouke za odrasle, niti u rutinsko ponavljanje određenih islamskih stavova i obrazaca, jer za to postoje adekvatni oblici obrazovanja. Ona će naravno govoriti o islamu, o njegovom načelima i propisima ali na način koji će obuhvatati i integrirati stvarnost u kojoj žive, jer islam nisu samo teorijski propisi i obrazloženja, već ponajprije i ponajviše stvarni, konkretni život i djelovanje u okviru tih propisa. Kad se pogledaju današnje hutbe, u većini slučajeva, osim jeftinog politiziranja i nemuštog iskazivanja kvazipolitičkih stavova osobito u predizborno vrijeme, one se skoro i ne dotiču naše svakodnevnice koja je, iz dana u dan, sve dramatičnija u svakom a naročito moralnom pogledu. Gubljenje identiteta, odrođavanje, iseljavanje, zaboravljanje onoga što nam se desilo samo prije nekog vremena, vraćanje u sekularističku žabokrečinu i napuštanje džemata, sve teži socijalni položaj većine članova društva ili zajednice, zatim krađe, kriminal, droga, prostitucija, alkoholizam, suicid, razna seksualna zlostavljanja i mnoge druge devijacije, da samo neke od njih natuknem, skoro da se i ne spominju kao da se to dešava nekom drugom na nekoj drugoj planeti, a ne nama, našoj djeci, poznanicima ili muslimanima u najširem smislu riječi. Hatib je i učitelj i duhovni vodič koji iz islamske pozicije i opservacije mora govoriti o svim tim stvarima i ukazivati na moguća rješenja, sa pravom argumentacijom i činjenicama, jezikom bliskim, jasnim i razgovijetnim, što znači da mora osjećati bilo svojih džematlija, njihove bitne egzistencijalne probleme, nade, strahove i očekivanja, jednostavno rečeno, živjeti na način i u skladu sa onim što govori i kako govori.

Bez ikakve namjere da pravim poređenje i da u drugim vjerskim zajednicama tražim neke parametre ponašanja, ja za kraj ovog osvrta donosim dio informacije sa sastanka franjevac iz BiH i Hrvatske, koji se polovinom maja ove godine održao u Makarskoj, u kojoj se kaže kako su franjevci izrazili spremnost na

sedmerostruko kajanje zbog grijeha današnjice, među kojima je posebno zapažena “molba za oprostjenje” između ostalih i “od radnika i radnica, jer nismo jasnije i odlučnije, pa i u obliku štrajka, sudjelovali u njihovoj borbi za radno mjesto, za socijalno osiguranje i adekvatnu plaću” kao i “od svih koji su postali žrtvama lažnog kršćanstva, lažnog domoljublja

i lažnog hrvatstva, i od svih onih koji su krivim svjedočenjem tih vrijednosti dovedeni na stranputice, u čemu su sudjelovali i neki članovi naših zajednica. Opraštajući svima, ujedno moleći za oprostjenje, kajemo se pred vama i pred Gospodinom jer nismo djelovali i govorili kad je trebalo, sputani različitim krivim obzirima i strahovima.” **m**

